

Durmuş Hocaođlu

Esnaflık Üzerine Eleştirel Bir Bakış

Zaman., 30 Kasım 2001, Cuma., s.12 [“Yorum” sayfası]

Durmuş Hocaođlu, *Zaman* Yazıları Sıra No: 15

Atıf:

- Hocaođlu, Durmuş., “Esnaflık Üzerine Eleştirel Bir Bakış”., *Zaman.*, 30 Kasım 2001, Cuma., s.12 [“Yorum” sayfası]

ZAMAN

Türkiye’de bilhassa 19 Şubat tarihinden bu yana bütün toplum kesimlerini derinden sarsmaya devam eden Cumhuriyet tarihinin en yoğun ekonomik krizinde en ziyâde öne çıkan toplum kesimi Esnaf olmuştur; öyle ki, Kamuoyu’nda en yaygın kabul gören husûsun, Esnaf’ın mağdûriyeti olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim, Kriz’in en az vurduğu toplum kesimleri, muhtelif şekillerde de olsa Devlet ile irtibatlı olanlardır; Devlet memurları ve işçilerinin, az ya da çok evine ekmek parası götürebildiğine şükreder hâlde geldiği bu ortamda, bu imkândan mahrum kalan ve hattâ daha da ağırlaştırılan vergilerle iyice beli bükülen Esnaf, bir bakıma adetâ Kriz ile özdeşleşmiştir. Hattâ, bir çok sosyal bilimci, İşçi ve Memur sınıfına nisbetle daha şiddetli tepki gösteren Esnaf’ın toplumun en muhâfazakâr kesimi, “orta sınıf” olması hasebiyle, bu tepkileri, ilerisi için çok ciddi tehlikelerin sinyalleri olarak yorumlamaktadırlar. Bütün bunlarda elbette katılınacak veya îtiraz edilecek birçok noktalar bulunmaktadır. Fakat, şahsî kanâatimce, bu arada dikkatleri çekmeyen bir husus, bu kriz çerçevesinde bizzat Esnaf’ın kendisi üzerine yeter miktarda ve kalitede düşünme temrinleri yapılmamasıdır.

Hakikat hâlde ülkemizde, açık-açık ele alınıp irdelenmesi gereken son derece ciddi bir “esnaf problemi” bulunmaktadır ki burada bu problemin en önemli gördüğüm iki başlığına çok kısaca temas etmek istiyorum: “Esnaf Sayısı” ve “Esnaflık Kültürü”.

Esnaf Sayısı

Türkiye’de bâzı mesleklerdeki sayının aşırılığı sürekli olarak şikâyet konusu edilmektedir. Bunların ilk ve hemen göze batanı, Devlet ile bağlantısı olan, veya diğer bir ifâde ile Devlet’in ihdas ettiği iki sınıftır: Devlet Memurları ve Devlet İşçileri. Bunlardan ilkinin sayıca değeri, şaşırtıcı bir şekilde, kısa bir süre önce OECD tarafından yayınlanan raporda, dünya standartlarına göre “fazla” bulunmadığı belirtilmişti. İkincisine gelince; Devlet işletmelerinde (bir kısmı KİT, bir kısmı da aslında düpe-düz sıradan memuriyet makamında) istihdam edilen işçilerin veya işçi statüsündeki memurların, aslında Devlet ve Toplum için tahammül edilemez, kaynak kurutan ağır bir yük olduğu âşikârdır. Bunun yanında, Türkiye’de gereğinden fazla olan bir sayı da, hâlâ ülke nüfusunun takriben %35’ini teşkil eden Köylü sınıfıdır.

Fakat bütün bu gerçekler, başka bir gerçeği, Esnaflık mesleğiyle iştiğal edenlerin sayısal değerinin aşırı bir rakama bâliğ olmuş bulunduğru gerçeğini de örtmemelidir. İşin doğrusu şu ki, sırf TESK'e kayıtlı esnaf sayısının 4,5 milyon olması, ülkemizin ekonomik potansiyelinin çok üstünde bir rakam demektir; dikkat edilecek olursa, bu rakam memur ve sendikalı ve sendikasız toplam işçi sayısına denk veya biraz üstündedir.

Bu sayı bu ülke için fazladır; bu ekonomi bunca esnafı beslemez. Çünkü hakîkatte Esnaf'ın ancak belirli birkısmı Üretici konumunda iken, buna karşılık büyük çoğunluğu Hizmet sektöründe faaliyette bulunmaktadır ve bu da bu ülkenin ekonomik kapasitesinin üstündedir. Lâkin, ne yazık ki, aynı zamanda Kriz'in sebeplerinden de olan bu olumsuzluk, hâlâ Kriz ile farkedilebilir olmuş değıldir.

Esnaflık Kültürü

Türkiye'de Esnaflık hakkındaki olumsuz gelişmelerden birisi de Esnaflığın geleneği, töresi ve etiği, kısacası, "Esnaflık Kültürü" alanındadır. Özetle söylenecek olursa, bilhassa takriben son yirmi yıldan bu yana, Esnaflık kültüründe eskiye nisbetle bir aşınma ve yozlaşma vardır.

Bu problemi, bâzı bakımlardan, ülkemizde yaygın olarak görülen "genel kültür problemi" ve daha dar olarak da "meslek kültürü problemi"; yoğun endüstriyel yatırım yapılmaması ve yapanların da bizzat Devlet eliyle cezalandırılması; Millet'in bizzat Devlet eliyle fâiz batağına batırılması; büyük teşebbüs fikrinin yeterince oluş(turul)maması; kezâ, toplumda görülen "görgüsüz tüketim kültürü"nü yaygınlaş(tırıl)ması gibi sâiklerin bir parçası ve uzantısı olarak telâkkî edebiliriz.

Nitekim, bâzı istisnâî alanlar hâriç, Esnaflık, git-gide, daha ziyâde, bir miktar sermâyesi olan ve belirli bir kariyer ve meslek edinmeyenlerin mesleği olmaya yüz tutmuştur ki bütün bunların netîcesi olarak, "okullu", yâni okul eğitimine dayalı ve endüstriyel üretim ve/veya hizmet esnaflığı dışında, Esnaflık, esas îtibâriyle "alaylı", yâni usta-çırak ilişkisi içerisinde gelişmiş ve gelenek ve kültürünü bu şekilde oluşturmuş bir meslek olduğu — daha doğrusu, olması gerektiği — hâlde; Yurt dışında işçi statüsünde çalışarak veya çiftini-çubuğunu, arsasını satarak kapital birikimi elde eden ve bu birikimini nerede değerlendireceğini bilemeyen; erken yaşta emekli olduktan sonra kendisine ek iş arayan ve bunlara mümâsil birçok kişi, gecikmiş bir yaşta esnaflığa soyunmaktadır. Bu sûretle, Esnaflık eğitiminden, tecrübesinden, töresinden, geleneğinden ve kültüründen habersiz olarak bu mesleğe girenler bu geleneği ve kültürü tahrip etmişlerdir ve etmeye devam etmektedirler.

Hâsıl-ı kelâm: Bu daracık alanda ancak teğet geçebildiğimiz bu problem alanlarını göz ardı etmeden, sâdece zâten ne yapacağını bilemez ve önünü göremez hâle gelmiş Hükümet'e asılarak, yâni Esaf'ı bir tür "memurlaştırarak" (meselâ, Devlet'in piyasaya karşılığı olmayan para pompalaması, ve/ya Esnaf'a sürekli ucuz ve geriye dönüşü uzun vâdeli ve tabiatıyla aradaki farkın bütün toplumca ödeneceği krediler talep edilmesi gibi); yâhut, IMF'den gelecek ve astarı yüzünden pahalı, getirisi götürüsünden fazla olacağı açık olan krediler ve sâir geçici tedbirlerle bu büyük problem halledilemez; belki bugün çözülür, ama bu ancak geçici bir çözümdür ve yârin daha daha büyümüş olarak karşımıza çıkacaktır.

Aslında bir yıl önce kendisini Kasım'da açığa vuran ve fakat kimsenin üstüne almadığı için daha da azmanlaşarak Şubat 2001'de aldedilemez bir canavar gibi karşımıza dikilen **Büyük Kriz**, Türkiye'de hemen-hemen her alanda hiçbirşeyin eskisi gibi olamayacağını, başka bir ifadeyle, "böyle gelmiş böyle gider" felsefesinin devam edemeyeceğinin; eğer hâlâ bu meseleyi aynı zihniyetle ele almayı sürdüreceğ olursak, Ülke'nin ciddî mânâda dibe vuracağını anlaşılması için gereğinden daha ağır ve ciddî bir derstir. Bu ülkede, artık kafalara dank etmeli ki, hiçbir şey eskisi gibi olamaz; buna Esnaflık da dâhildir! Türkiye, hemen-hemen her hususta, gerçekten gerçek anlamda bir "yeniden yapılanma"ya ihtiyaç duymaktadır; buna Esnaflık da dâhildir!

Yâni Esnaflık, bugünkü kötü yapılanmasını bu şekilde devam ettiremez; mutlaka bir "yeniden yapılanma"ya gitmelidir.

Öncelikle ve behemehal, esnaf sayısının mâkul, Türk ekonomisini kaldırabileceği bir sınıra çekilmesi gerekir. Fakat, tabîidir ki böyle bir operasyon birden-bire, İskender Kılıcı Operasyonu ile yapılamaz, yapılmamalıdır da; bu, ifrad'dan tefrîd'e sapsak demektir ki gerçekten de toplumsal bir travmaya ve kaosa yol açar. Bunun için mutlaka ciddî, rasyonel bir rehabilitasyona ihtiyaç vardır; ama mutlaka yapılmalıdır da. Aksi takdirde, "kanser olmaktan değil, geç kalmaktan korkunuz" diyen tabâbet öğüdünde olduğu gibi, hâlâ aynı türkülerle yola devam edilecek olunursa, ekonomik şartlar, zâten, tabiatı gereği bu işlemi muhakkak yapacak, yâni Eşyâ hükmünü muhakkak icrâ edecektir; ama, Kant'ın başka bir vesîleyle dediği gibi, bu işi yaparken can yakacaktır!

Söz gelimi, artık, bir iş yeri açmanın belirli birtakım sağlam kriterleri olmalı ve kemâl-i ciddiyetle uygulanmalıdır; Esnaflık, bir miktar sermâyesi olan ve kendisine çeşgale arayan emeklilerin, canısıklıanalrın, veya, "ne iş olsa yaparım" diyenlerin iştigal alanı olmaktan çık(arıl)malı, gerçek bir "meslek" hâline dönüştürülmelidir.

İkincisine gelince: Esnaflık kültürünün rehabilitasyona ve geleneğinin ihyâsına ciddiyetle çalışılmalı ve sonuç alınmalı, Esnaflığın kültürel yozlaşmasına son verilmelidir. Meselâ, ağzından saçılan lahmacun kokusuyla, bir karış sakalıyla, fosur-fosur tüttürdüğü sigarasıyla, herkesin dinlemek mecbûriyetinde olduğunu aksiyomatik olarak kabul ettiği için, arabasında bulunanlardan izinsiz açtığı ve bangır-bangır bağırttığı kasetiyle, diğer şoförlere veya yayalara yönelttiği yakışıksız sözleriyle müşterisini — yâni, elinden ekmek yediği kişileri, "velî-i nîmetini" — ciddiye almadığını (bua "takmamak" deniyor) her lâhza kanıtlamaya çalışan; İstanbul'un semtlerini doğru-düzgün tanımayan, yoldan aldığı yolcuya "ördek" namını takmakta ahlâkî bir beis görmeyen şoför esnâfi gibi; veya, ya insanı ez-kazâ vitrinine baktığına pişmân eden ya da dükkânına girildiğinde yüzünüze bakmayan, sattığı malın kusûrunu bilinçli olarak gizleyen, mal dükkândan çıkınca da hiçbir şeyine sahip olmayan "tükâncı" esnâfi gibi anakronik ve aynı zamanda hem dürüst ve nezîh esnâfi ve hem Esnaflık mesleğini haleldâr eden mensuplar ya te'dib, ıslah ve rehabilite veya meslekten ihraç ve men' edilmelidir.

Bütün bu problemlerin çözümünde — ilk ağızda, durmadan vergi yüküne abanmanın sonunun felâket olacağını fehm etmekle işe başlaması gereken — Hükûmet'e de çok iş düşmektedir; fakat yine de, nâçiz kanâatimce, el attığı her meseleyi halletmek yerine daha da karmaşıktırıp habîs bir ura dönüştürmekte eşsiz bir mahâret sâhibi olduğunu kerrât ile bil-bedâhe isbat etmiş olan Hükûmet'i ve

umûmen Devlet Yönetimi'ni mümkün-mertebe hâriçte tutmakta fayda vardır. Bakınız bu azîm işin halli Devlet Yönetimi'ne havâle edilirse neler olur: Evvelâ, “esnaf Sorunlarını Çözümleme ve Çözme Âlî Bakanlığı” kurulur; arkasından, bu azametli bakanlığın protokoldeki mevki ve binânın yer seçimi gibi mühim tartışmalardan sonra, O'nun şânına yaraşır, Ankara'ya kilometrelerce kala göze batacak derecede muhteşem, akıllara ziyan bir bakanlık binâsı dikilir; bu arada ilgili-ilgisiz kanunlar, nizamnâmeler çıkarılır; akabinde, her il ve ilçede, hattâ her köy ve mahallede müdürlükler te'sis edilir; sonra da buralara esnaf sayısından daha fazla memur doldurulur, veya her esnaf memura dönüştürülür vesâire, vesâire. Onun için, aslında kendisine çok büyük görevler düştüğü hâlde, yine de, Devlet dümenini elinde tutanlara, Diyojen'in İskender'e dediği gibi “Gölge etme başka ihsan istemem senden” denmeli ve çözüm ancak ve yalnız “sivil alan”da aranmalıdır. Bu da öncelikle bizzat esnafın ve esnaf teşkilâtlarının işidir, ondan sonra da kademe-kademe herkesin.

Esnaf ve Esnaflık mutlaka kurtarılmalı, ıslah, terakkî ve tekâmül ettirilmelidir; hepimizin bu orta sınıfa ihtiyâcı var, hem de mübrem bir şekilde; ama O'nu bu hâliyle zaten kamburu çıkmış belimizde daha ziyâde taşıyamayız. Vâkıa esnaf bir travma ile çökerse bu bir felâket demektir ki o enkaz herkesi ezer, ama yine de unutulmamalıdır ki, ateş de en fazla düştüğü yeri yakar.

Bu ülkenin her sâhada, öncelikle meslek bilincine ve kültürüne sâhip, kaliteli ve yoğun biçimde “Üreten”e ihtiyâcı bulunduğunu unutmamalıyız. Zâten Kriz'in asıl sebebi de bu değil mi: Az üreten, ama çok tüketmeye çalışan; Doğulu kimliğini (büyük ölçekte) kaybetmiş, ama Batılı da olamamış bir ülke ve toplum olmak!

